

Юрій Москаленко,

кандидат філософських наук, професор,
директор Івано-Франківського коледжу
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Yuriy Moskalenko,

Candidate of Philosophical Sciences, Professor,
Director of Ivano-Frankivsk college of
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

УДК 372.3

ПАТРІОТИЗМ ЯК СУСПІЛЬНА ТА ІНДИВІДУАЛЬНА ЦІННІСТЬ (ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ)

PATRIOTISM AS A SOCIAL AND PERSONAL VALUE (HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL ASPECT)

У статті розглядаються проблеми національно-патріотичного виховання дітей та молоді в історико-філософському контексті. Особлива увага акцентується на формуванні національної самосвідомості, осмисленні моральних та культурних цінностей, історії України. Наголошується на вивченні та популяризації історії українського козацтва, збереженні та пропаганді творчої спадщини відомих діячів культури минулих часів. На прикладах художніх творів та публіцистики робиться наголос на гармонійному поєднанні національних і загальнолюдських цінностей, утвердженні ідеалів гуманізму, демократії, добра та справедливості, необхідності усвідомлення молоддю спільності інтересів усіх етносів українського народу, формування міжнаціональної толерантності.

Враховуються нові суспільно-політичні реалії в Україні після Революції гідності, загрозу російської інтервенції, наголошується на потребі поширення інформації про героїчні вчинки українських патріотів, які утворили феноменальний мирний колективний протест українців – Майдан.

Національно-патріотичне виховання виокремлюється як один з найголовніших напрямів виховної роботи, що відповідає затвердженій президентом України «Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 р.р.».

Ключові слова: патріотизм, світогляд, принципи виховання, суспільна мораль, громадянське суспільство.

The national patriotic education is claimed as one of the most important branch of national education according to the "Strategy of National Patriotic Education of Children and Youth for 2016-2020" which was approved by the president of Ukraine. This article considers problems of the national patriotic upbringing to include the history and philosophical considerations. A main focus of the article is the development of the national identity through understanding of Ukraine's history, values, morals, and culture. Another focus within the article is Cossack history and cultural heritage of outstanding Ukrainians of the past. Consistently through the article there are themes of national and human values, equality of democratic freedoms, common interests of all Ukrainian ethnic groups and the development of a tolerant society. The article also considers the necessity to spread the information about the heroic deeds by Ukrainian patriots who formed a civil collective protest, known as Maidan and the Revolution of Dignity, which is a key issue in the political situation and threat of Russian intervention.

Keywords: patriotism, philosophy, principles of education, public morality, civil society.

В статье рассматриваются проблемы национально-патриотического воспитания детей и молодежи в историко-философском контексте. Особое внимание акцентируется на формировании национального самосознания, осмыслении нравственных и культурных ценностей, истории Украины. Отмечается изучение и популяризация истории украинского казачества, сохранение и пропаганда творческого наследия известных деятелей культуры прошлого. На примерах художественных произведений и публицистики делается упор на гармоничное сочетание национальных и общечеловеческих ценностей, утверждение идеалов гуманизма, демократии, добра и справедливости, необходимость осознания молодежью общности интересов всех этносов украинского народа, формирование межнациональной толерантности.

Учитываются новые общественно-политические реалии в Украине после революции достоинства, угрозу российской интервенции, отмечается необходимость распространения информации о героических поступках украинских патриотов, которые образовали феноменальный мирный коллективный протест Украинский – Майдан.

Национально-патриотическое воспитание выделяется как один из главных направлений воспитательной работы, соответствующей утвержденной президентом Украины «Стратегии национально-патриотического воспитания детей и молодежи на 2016-2020 г.г.».

Ключевые слова: патриотизм, мировоззрение, принципы воспитания, общественная мораль, гражданское общество.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В останній час в Україні спостерігається позитивна тенденція зростання рівня патріотизму національно-громадянського спрямування, який виявляється в любові до Батьківщини, свого народу, готовності захистити честь, гідність і незалежність держави. В умовах протистояння і опору іноземній агресії зросла патріотична компетентність людей, їх національна самосвідомість, що виявляється не лише в екстремальних, кризових ситуаціях, а й в реальній поведінці та вчинках в повсякденному виконанні свого громадянського обов'язку. Як і сам патріотизм, національно-патріотичне виховання носить конкретно історичний характер, воно пов'язане з утвердженням в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми. Актуальною з точки зору визначення завдань на тривалу перспективу слід вважати державну цільову програму з національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020 р.р., затверджену Указом Президента України у жовтні 2015 року. Важливо складовою цього документу стала розроблена «Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» (І. Бех, К. Чорна). Дане питання стало предметом досліджень О. Савченко, М. Боришевського, О. Колодія, В. Андрущенка, П. Кононенка. філософсько-світоглядні передумови розвитку національно-патріотичного виховання знайшли відображення в працях В. Кульчицького, К. Левківського, Л. Медвідь, Ю. Руденка, В. Скуратівського.

Формування мети статті. Метою статті є розгляд історико-філософського аспекту національно-патріотичного виховання як суспільно-історичного явища, обумовленого суспільно-політичними, економічними, етнокультурними характеристиками української держави в різні конкретно-історичні періоди.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Соціально-філософський аналіз сучасного українського суспільства свідчить про наявність в ньому складних проблем не тільки економічного та політичного характеру, але й духовно-моральних та психологічних протиріч. У частини громадян, особливо молоді формується непевність у завтрашньому дні, внутрішній дискомфорт, комплекс національної меншовартості та особистої неповноцінності, зневіра в цивілізоване життя на Україні, навіть попри її євро-інтеграційну спрямованість. Особливою гостроти ці проблеми набувають в умовах нестабільності суспільного життя, збройної інтервенції Росії, що призвела до окупації та анексії Криму, проявів сепаратистських рухів на Сході України.

Складність ситуації вимагає прийняття невідкладних заходів щодо захисту національних інтересів держави, відновлення її територіальної цілісності, сприяння духовному оздоровленню народу, розквіту національної самосвідомості та патріотизму. Сьогодні, як ніколи раніше, виникає гостра потреба в консолідації зусиль різних гілок влади, інститутів громадянського суспільства в реалізації державної цільової програми з національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020р.р. [1].

Системними складовими національно-патріотичного виховання мають стати громадсько-патріотичне, військово-патріотичне та духовно-моральне виховання, що сприятиме утвердженню в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України.

Історико-філософський аспект проблеми українського патріотизму передбачає розгляд його як суспільно-історичного явища, обумовленого соціально-політичними, економічними та етнокультурними характеристиками конкретного етапу розвитку держави. Зауважимо, що на проблему національно-патріотичного виховання і його ролі у формуванні світоглядних орієнтирів різних суспільних груп, населення певних територій, окремих громадян звертало увагу багато українських мислителів різних поколінь та поглядів [2, 76].

Для прикладу, у своїх філософських та літературних творах Г.Сковорода розглядає одвічну екзистенційну проблему людини – сенс її існування. Хоча його світоглядні позиції мають чітко визначений ліберально-релігійний характер, в своїх міркуваннях про віру, любов, мораль, щастя філософ вказує на необхідність формування власного (українського) «Я» на основі пізнання свого народу й самого себе. «Кожний повинен знати свій народ, – говорив Сковорода, – а в народі пізнати себе. Якщо ти українець, то будь ним. Чи француз? Будь французом. Чи татарин? Будь татариним. Все добре на своєму місці і в своїй мірі, і все прекрасно, що чисте, природне, тобто не фальшиве» [3.329].

Тарас Шевченко гостро критикував псевдопатріотів, які «деруть шкуру з власного народу і п'ють його соки», прикриваючись нібито любов'ю до людей і турботою про їх благо. Він усю свою творчість присвятив проблемам формування національної самосвідомості, народній боротьбі за волю й свободу. Філософія Шевченка одночасно глибоко індивідуальна та загальнонародна – «любіть Україну, як матір». Саме з патріотичної любові до рідної землі виникає шевченківська ідея пробудження людської гідності, смутку-жалю зневіреного, занапащеного життя, сили протесту і бунтарства. Важко навіть назвати іншого українця, для котрого ця любов була б такою абсолютною, вселенською, непорівнянною ні з чим суцям: «Я так її, я так люблю Мою Україну убогу, що прокляну Святого Бога, за неї душу погублю!». Відомо, скільки безглузвих дискусій викликали й досі викликають ці слова і в ортодоксів віри, і в атеїстів, але так сильно про витоки, суть і зміст національної ідеї – любові до своєї Вітчизни, і не просто любові, а й уболівання за її долю, – ніхто інший ще не сказав.

Філософія Івана Франка – це заповіді любові до Батьківщини й до людства. Він писав: «від свого імені і імені своїх однодумців, що якщо б прийшлося віддати життя в обороні високих принципів людськості, в обороні свободи і добра народу, ми ані на хвилину не завагаємось се вчинити». Він зауважував, що виховувати патріотизм необхідно у молоді, щоб вона прагнула до набуття «всякого знання теоретичного, повинна, як ті пчоли літати по всіх нивах людської освіти і культури, збираючи все, що піднімається і окрилює людський ум

і облагороднює серце, тямлячи тільки одно, що практичне життя жде її серед рідного народу і що все, чим багата і сильна людськість, буде вданим часі придатне і пожиточне і для нашого народу» [4, с.246].

Про суть і значення освіти в національно-патріотичному вихованні І.Франко писав: «Нині не ті часи, щоб ми з своїм народом могли відгородитись від Європи китайським муром». Цим самим він стверджує ідею «європейської традиції» на українських землях, де прагнення до демократії та ліберальних свобод було історично зумовлене. «Мій патріотизм, – підкреслює Франко, – це тяжке ярмо, вложено долею на мої плечі. Я можу здригатись, можу стиха проклинати долю, що вложила мені на плечі се ярмо, але скинути його не можу, іншої батьківщини шукати не можу, бо став би підлим перед власним сумлінням» [5, с.114]. Актуальними сьогодні лунають заклики І.Франка до єдності всіх, хто живе в Україні, незважаючи на етнічні чи культурні відмінності, соціальний чи класовий статус. Він визначає патріотизм як суспільний і моральний принцип, громадянський обов'язок кожного. У своєму зверненні до галицької української молоді у 1905 році він пише: «Ми мусимо навчитися чути себе українцями – не галицькими, не буковинськими українцями, а українцями без офіційних кордонів... Ми повинні – всі без виїмка попереду усього пізнати ту свою Україну, всю в її етнографічних межах, у її теперішнім культурним стані познайомитися з її природними засобами та громадськими болячками і засвоїти собі те знання твердо, до тої міри, щоб ми боліли кожним її частковим, локальним болем і радувалися кожним хоч і як дрібним та частковим її успіхом, а головне, щоб ми розуміли всі прояви її життя, щоб почували себе справді, практично частиною його» [6, с.409].

Це лунає як заповіт для нинішніх та прийдешніх поколінь українців, для істинних патріотів своєї Батьківщини.

В соціально-філософському вимірі проблеми національно-патріотичного виховання слід враховувати і досвід українського державотворення минулих років та десятиліть. Ризики та виклики сьогодення мають свої історичні корені в діяльності борців за незалежність на початку ХХ століття, коли захоплені буремною романтикою революції фактично втратили державність через сварки, недовіру, зраду. В.Винниченко розкриває антиукраїнську сутність так званих «патріотів-югоросів», які не визнавали тоді українськими «найбагатші частини України, заселені з давніх-давен українцями, політи їхньою кровю, як раз ті землі, де віками проводились боротьба українського козацтва з турками й татарами, де билось серце Козацької України, Січ Запорозьська» [7, с.169]. За його словами свідомий патріот бачить не лише духовну красу свого народу, а й його слабкості, помилки і недосконалості, розуміє, що в історії Вітчизни є й темні, важкі сторінки.

Любити свій народ не означає улещати його чи приховувати від нього слабкі сторони, а чесно і мужньо викривати їх і боротись з ними. У цьому полягає вияв громадянської мужності. Національна гордість не повинна вироджуватись у самозадоволення.

Висновки і перспективи подальших досліджень. За останні роки, особливо під впливом Революції Гідності, зростає інтерес молоді як до далекого, так і до недавнього минулого нашої Вітчизни, до духовно-етичних і соціально-філософських проблем. Це свідчить про те, що в молодіжному середовищі йде спонтанний пошук життєвих, духовних орієнтирів, оптимальних шляхів оздоровлення суспільної моралі. Тому реалізація державної цільової програми з національно-патріотичного виховання дітей та молоді сприятиме формуванню почуттів любові до Батьківщини, відчуття духовного зв'язку з нею, моральної відповідальності за долю держави і готовності її захищати.

1. Державна цільова програма з національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016-2020р.р. Офіційне Інтернет-представництво Президента України 13.10.2015р.
2. Кульчицький В.Й. Філософсько-світогляди передумови розвитку патріотичного виховання в Україні (історичний аспект). В. Й. Кульчицький // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія педагогіка і соціальна робота. – 2013. – № 30. – с. 76-78.
3. Сковрода Г. Сродність к богословію // Повне зібрання творів, у 2-х т. – К: Знання, 1973, т. 2. с.246.
4. Франко І.Я. Кому за се сором? (Відкритий лист до редакції «Правди») // Зібрання творів: у 50 т. – К: Наукова думка, 1986. – т.45. – с. 235-246.
5. Франко І.Я. Публицистика. Вибрані статті // І.Франко. – К. Наука, 1953. – С.158.
6. Франко І. Одвертий лист до галицької української молоді. Зібрання творів: У 50 т.– Київ, Наукова думка, 1986.– т.45. Філософські праці.– с.409.
7. Винниченко В. Відродження нації. Ч.І. Київ-Відень Репринтне видання 1920 року.– С.313.

Reference

1. Derzhavna tsil'ova prohrama z natsional'no-patriotichnoho vykhovannya ditey ta molodi na 2016-2020 r.r. Ofitsiyne Internet – predstavnytstvo Prezydenta Ukrayiny 13.10.2015r.
2. Kul'chyts'kyu V.Y. Filosofs'ko-svitohlyady peredumovy rozvytku patriotichnoho vykhovannya v Ukrayini (istorychnyy aspekt). V.Y. Kul'chyts'kyu//Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Seriya pedahohika i sotsial'na robota. – 2013.– № 30.– s. 76-78.
3. Skovroda H. Srodnost' k bohoslovyuu. // Povne zibrannya tvoriv, u 2-kh t. – K: Znannya.1973,t.2.s.246.
4. Franko I.Ya. Komu za se sorom? (Vidkrytyy lyst do redaktsiyi «Pravdy») // Zibrannya tvoriv: u 50 t.– K : Naukova dumka,1986.– t.45.– s.235-246.
5. Franko I.Ya. Publystystyka. Vybrani statti // I.Franko. – K. Nauka, 1953.–С.158.
6. Franko I. Odvertyy lyst do halyts'koyi ukrayins'koyi molodezhi. Zibrannya tvoriv: U 50 t.– Kyiv, Naukova dumka, 1986.– t.45. Filosofs'ki pratsi.– s.409.
7. Vynnychenko V. Vidrozhennya natsiyi. Ch.I. Kyiv-Viden' Repryntne vydannya.1920 roku.– С.313.